

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՄԱՐԻՆԵ ԱՐԹՈՒՐԻ ԿԻՐԱՎՈՍՅԱՆ

**ՀԱՎԱՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ԺԱՄԱՆԱԿ
ԺԱՄԱՆԱԿԱՎՈՐ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԿԻՐԱՌՄԱՆ
ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ**

ԻԳ.00.02 – «Քաղաքական ինստիտուտներ և գործընթացներ, միջազգային հարաբերություններ» մասնագիտությամբ քաղաքական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ-2019

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

КИРАКОСЯН МАРИНЕ АРТУРОВНА

**ВОЗМОЖНОСТИ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ВРЕМЕННОЙ
МЕЖДУНАРОДНОЙ АДМИНИСТРАЦИИ В ПРОЦЕССЕ УРЕГУЛИРОВАНИЯ
КОНФЛИКТОВ**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – “Политические институты и процессы, международные отношения”

АВТОРЕФЕРАТ

Ереван-2019

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի Վ. Բրյուսովի անվան պետական լեզվահասարակագիտական համալսարանում:

Գիտական ղեկավար՝ քաղաքական գիտությունների

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝

դոկտոր Տ. Թորոսյան
քաղաքական գիտությունների
դոկտոր Տ. Քոչարյան
քաղաքական գիտությունների
դոկտոր Ա. Ալեքսանյան

Առաջատար կազմակերպություն՝

Խ. Աբովյանի անվան հայկական
պետական մանկավարժական
համալսարան

Ատենախոսության պաշտպանությունը տեղի կունենա 2019թ. հոկտեմբերի 25-ին, ժամը 14.00-ին, ԵՊՀ-ում գործող ՀՀ ԲՈԿ-ի Քաղաքագիտություն 056 մասնագիտական խորհրդի նիստում:

Մասնագիտական խորհրդի հասցեն է՝ ՀՀ, Երևան-0025, Ալեք Մանուկյան 1:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ ԵՊՀ գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2019թ. սեպտեմբերի 12-ին:

056 մասնագիտական խորհրդի գիտական քարտուղար,
պատմական գիտությունների թեկնածու, դոց. Վ. Ս. Պետրոսյան

Тема диссертации утверждена в Ереванском государственном университете языков и социальных наук имени В. Я. Брюсова.

Научный руководитель:

доктор политических наук
Т. Торосян

Официальные оппоненты:

доктор политических наук
Т. Кочарян
доктор политических наук
А. Алексанян

Ведущая организация:

Армянский государственный
педагогический университет
имени Хачатура Абовяна

Защита состоится 25 октября 2019г. в 14:00 часов на заседании действующего в ЕГУ РА специализированного совета 056 Политические науки ВАК РА. Адрес: РА, Ереван 0025, ул. А. Манукяна 1.

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке ЕГУ.

Автореферат разослан 12 сентября.

Научный секретарь специализированного совета,
кандидат исторических наук, доцент В. С. Петросян

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Ատենախոսության թեմայր արդիականությունը:Տարածքի

ժամանակավոր միջազգային կառավարման պրակտիկան կիրառվել է դեռևս սկսած Ազգերի լիգայի շրջանից, սակայն միայն 1990-ական թվականների երկրորդ կեսին ստեղծվեցին բարենպաստ պայմաններ դրա զարգացման և կատարելագործման համար: Դրան նպաստեցին մի քանի տարածքներում ցեղասպանության կանխման հնարավորության ձախողումը, ինքնորոշման հակամարտությունների աճող թիվը, պետության ինքնիշխանության սկզբունքի վերահիմաստավորումը, տևական խաղաղության հաստատման համար ժողովրդավարական կառավարման առաջնահերթության գիտակցումը և 1990-ականներից նոր աշխարհակարգի ձևավորման համար մղվող պայքարը: Ակնհայտ դարձավ, որ բացառապես ռազմական բաղադրիչի կիրառումը չի կարող ապահովել տևական խաղաղություն, իսկ ժամանակավոր հիմունքով տարածքի միջազգային կառավարման իրականացումը կարող է էապես մեծացնել դրա հնարավորությունը: Միջազգային կառավարումը ներկայումս կիրառվում է ոչ միայն ռազմական բախումների կանխման, այլև հակամարտությունների կարգավորման և դյուրաբեկ կամ ձախողված պետությունների կառուցման գործընթացներին աջակցության նպատակով:

Նորանկախ պետությունների թիվն այսօր մեծ է, սակայն դրանց զգալի մասը մի շարք չափորոշիչներով դիտարկվում է որպես դյուրաբեկ՝ պետական կառավարման նվազագույն գործառույթներ իրականացնելու կարողություն չունեցող: Միաժամանակ, խնդրի բարդությունն այն է, որ տևական արտաքին վերահսկողությունն ինքնին կարող է պատճառ դառնալ նորանկախ պետության՝ որպես դյուրաբեկ կամ ձախողված պետության, որակմանը կամ հանգեցնել միջազգային աջակցությունից «կախվածության»: Այդ կանխավարկածները կոնկրետ դեպքի համար հաստատելու կամ ժխտելու համար անհրաժեշտ է դիտարկել ոչ միայն միջազգային կառավարման ընթացքում տեղի ունեցած առանցքային իրադարձությունները, այլև այն, թե այսօր պետության կառուցման որ փուլում են գտնվում այդ պետությունները, ինչպիսի առաջընթաց են գրանցել ինչպես ներպետական կառավարման, այնպես էլ միջազգային կազմակերպություններում ներգրավվածության տեսանկյունից:

Խնդրի ուսումնասիրությունն առանձնահատուկ կարևոր է հակամարտությունների կարգավորման գործընթացի շրջանակներում հատկապես հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ չճանաչված պետություններում միջազգային կառավարման վեց դեպքերից հինգն ավարտվել է անկախության հռչակմամբ, մեկը (Արևելյան Սլովենիա)՝ նախկին մետրոպոլիայի կազմ վերաինտեգրմամբ (ըստ նախանշված մանդատի): 2016թ. ապրիլին ռազմական գործողությունների վերսկսումն Արցախյան ճակատում ցույց տվեց, որ անհրաժեշտ է նոր մեխանիզմների կիրառում հակամարտության կարգավորմանը հետամուտ լինելու համար: Ուստի չի բացառվում, որ

առաջարկվող մոտեցումների թվում լինի արտաքին կառավարման մեխանիզմների կիրառումը, մասնավորապես, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ կարգավորման վերաբերյալ վերջին՝ «Մադրիդյան», փաստաթղթի վեց տարրերից մեկն էլ ենթադրում է Արցախի միջանկյալ կարգավիճակ: Հետևաբար, վերջին տասնամյակներում ակտիվորեն կիրառվող այս մեխանիզմի արդյունավետության ուսումնասիրությունն արդիական է ոչ միայն գիտական հետաքրքրության, այլև կիրառական նշանակության տեսակետից:

Միջազգային իրավունքի համատեքստում խնդրի ուսումնասիրությունը ևս առարկայական է, հատկապես հաշվի առնելով այն, որ միջազգային իրավունքի փաստաթղթերում, մասնավորապես, ՄԱԿ Կանոնադրության մեջ չկա միջազգային կառավարման վերաբերյալ ուղղակի հիշատակում: Ուստի, խնդրի իրավական աղբյուրներն ընկած են միջազգային սովորության իրավունքի հիմքում, թեև պրակտիկայի ընթացքում ՄԱԿ-ը զարգացրել է նաև միջազգային կառավարման իրականացման կանոնավոր մեխանիզմներ և իրավական հիմնավորման աղբյուրներ: Ինքնիշխանության և ներքին գործերին չմիջամտության սկզբունքների տրանսֆորմացիայով պայմանավորված միջազգային կառավարման պրակտիկան ենթարկվել է զգալի փոփոխությունների ինչպես լիազորությունների ընդլայնման, այնպես էլ միջազգային կառավարման իրավական հիմքերի տեսանկյունից: Ինքնիշխանությունն այլևս դիտվում է ոչ թե արտոնություն, այլ պետության պատասխանատվություն, որի ձախողման դեպքում միայն միջազգային հանրությունն է իրավասու իրականացնել պաշտպանելու պատասխանատվություն: Ատենախոսության մեջ առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձվել միջազգային կառավարման և ինքնիշխանության հարաբերակցության խնդրին՝ վերջինս դիտարկելով երեք չափումներում՝ միջազգային-իրավական, ներպետական և վեթաֆայլան ինքնիշխանությունների շրջանակում:

Երկբևեռ աշխարհակարգի փլուզումից հետո ՄԱԿ-ի միջազգային կառավարման նախաձեռնություններն ուղեկցվում էին նաև ժողովրդավարական կառավարումը խթանելու նպատակադրմամբ (ժողովրդավարական խաղաղության տեսության շրջանակներում): Ռազմական և քաղաքացիական միջազգային ներկայության ճանապարհով հետկոնֆլիկտային հասարակությունների ժողովրդավարացման հիմքում ընկած է այն համոզումը, որ ոչ ժողովրդավարական վարչակարգերի հաստատումը կարող է խորացնել էթնիկ, կրոնական կամ այլ բաժանումները: Միաժամանակ, հետկոնֆլիկտային հասարակություններում ժողովրդավարացման գործընթացներն արտաքին դերակատարների անմիջական ներգրավմամբ ունեն բարդ ընթացք և էապես տարբերվում են ժողովրդավարությանն անցման ավանդական ձևից: Այդ համատեքստում աշխատանքում առաջ են քաշվում երկու կանխավարկածներ.

1) Գործարկվող ժողովրդավարությունն ունի սահմանափակ հնարավորություններ լայնամասշտաբ միջազգային վերահսկողության պայմաններում:

2) Միջազգային կառավարման պայմաններում ժողովրդավարացման գործընթացի արդյունավետությունը մեծամասամբ պայմանավորված է ներպետական միջավայրի առանձնահատկություններով և տարածքի պատմական անցյալով:

Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ ատենախոսության մեջ ուսումնասիրվել է միջազգային կառավարման մեխանիզմը և դրա այլափոխումները պատմական զարգացումների համատեքստում, մեխանիզմի կիրառման իրավական աղբյուրները և դրանց մեկնաբանության վրա քաղաքական բաղադրիչի ազդեցությունը, ինքնիշխանության և ներքին գործերին չմիջամտության սկզբունքների հակադրությունը կամ համատեղելիությունը միջազգային կառավարման հետ, մեխանիզմի գործարկման արդյունավետությունը Կոսովոյի, Արևելյան Թիմորի, Բոսնիա և Հերցեգովինայի դեպքերի համար և կիրառման հնարավորությունն ու նպատակահարմարությունն Արցախյան հակամարտության կարգավորման գործընթացում:

Ատենախոսության թեմայի մշակվածության աստիճանը: Խնդրի վերաբերյալ մասնագիտական գրականությունը կարելի է պայմանականորեն բաժանել չորս խմբի՝ ըստ անդրադարձի միջազգային կառավարմանը. 1) պետության կառուցման և ժողովրդավարացման գործընթացի շրջանակում, 2) հակամարտությունների կարգավորման գործընթացի շրջանակում, 3) միջազգային իրավունքի շրջանակում, 4) համընդգրկուն ուսումնասիրություններ:

Պետության կառուցման շրջանակում ժողովրդավարացման գործընթացների շեշտադրման տեսանկյունից առավել նշանակալի են Ա. Կրուասանի¹, Ռ. Կապլանի², Ն. Լեմեյ-Հեբերթի³, Օ. Թենսիի⁴, Ս. Չեսթերմանի⁵ աշխատանքները: Կրուասանը համեմատում է անցումային գործընթացները Կամբոջայում և Արևելյան Թիմորում: Ներկայացվում են այն

¹Croissant A., International Interim Governments, Democratization, and Post Conflict Peacebuilding: Lessons from Cambodia and East Timor, Strategic Insights, vol. 5, no. 1, 2006, pp. 1-18; Croissant A., The Perils and Promises of Democratization through United Nations Transitional Authority-from Cambodia and East Timor, Democratization, vol. 15, no. 3, 2008, pp. 649-668.

²Caplan R., Exit Strategies and State Building, US, Oxford University Press, 2012; Caplan R., A New Trusteeship? The International Administration of War-Torn Territories, Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies, 2002.

³Lemay-Hébert N, State-Building from the Outside-in: UNMIK and Its Paradox, Journal of Public & International Affairs, vol. 20, 2009, pp. 65-90; Lemay-Hebert N., Coerced Transitions in Timor-Leste and Kosovo: Managing Competing Objectives of Institution-Building and Local Empowerment, Democratization, vol. 19, no. 3, 2012, pp. 1-31.

⁴Tansey O., Regime Building: Democratization and International Administration, US, Oxford University Press, 2009; Tansey O., Democratization without a State: Democratic Regime-Building in Kosovo, Democratization, vol. 14, no. 1, 2007, pp. 129-150.

⁵Chesterman S., You, The People: The United Nations, Transitional Administration and State-Building, NY, Oxford University Press, 2005.

մարտահրավերները, որոնք հատուկ են լայնածավալ արտաքին վերահսկողությամբ ուղեկցվող անցումային շրջանին: Եթե անցումային կառավարումն ավարտվում է մինչ ժողովրդավարության արմատների բավարար խորացումը, իսկ ժողովրդավարական ինստիտուտներն այնքան չեն կայացել, որ ի վիճակի լինեն ինքնակառավարվել, միջազգային կառավարումը հակված է ձախողման: Միաժամանակ, ինչպես նշում է Ս. Հանթինգտոնը, մտայնությունը, որ «արևմտյան քաղաքակրթությանը չպատկանող ժողովուրդները պետք է ընդունեն արևմտյան արժեքները, ինստիտուտները և մշակույթը, անբարոյական է իր հետևանքներով, քանզի արդիականացումն ու տնտեսական զարգացումը չեն պահանջում մշակութային վեստերնիզացիա: Ընդհանուր դեպքում, արևմտյան ուղու ընտրությունը չի կարող լինել միակ և անգամ ճիշտ ճանապարհը»⁶: Հետազոտողների մի խումբ ևս ընդգծում է պարտադրված ժողովրդավարության վտանգները⁷, իսկ Կապլանը դրան անդրադառնում է որպես «արհեստական կայունություն»:

Հետազոտողների մեկ այլ խումբ միջազգային կառավարումը դիտարկում է հակամարտությունների կարգավորման գործընթացի շրջանակում, որոնց թվում են Ս. Թորոյանը⁸, Ն. Վան Ուիլիզենը⁹, Ուիլիամսը և Պեկին¹⁰ և այլք: Ս. Թորոյանը խնդրին անդրադառնում է Կոսովոյի հակամարտության կարգավորման գործընթացի շրջանակներում: Ն. Վան Ուիլիզենը կիրառում է երկակի համեմատության մեթոդը՝ դիտարկելով Բոսնիայի ու Կոսովոյի հակամարտությունների պատմական համատեքստը և հակամարտությունների կարգավորման գործընթացում միջազգային իշխանությունների կիրառած ռազմավարության արդյունավետությունը: Ուիլիամսը և Պեկին անդրադառնում են միջազգային կազմակերպությունների ներգրավվածությանն ինքնորոշման հակամարտությունների կարգավորման գործընթացում՝ ներկայացնելով «վաստակած ինքնիշխանության» (“earned sovereignty”) գաղափարը և սահմանելով դրա փուլերն ու տարրերը:

⁶Huntington S., The West: Unique, not Universal, Foreign Affairs, vol. 75, no. 6, 1996, 28-46.

⁷Youngs R., Exploring “Non-Western Democracy”, Journal of Democracy, vol. 21, no. 4, 2015, <https://carnegieeurope.eu/2015/10/25/exploring-non-western-democracy-pub-61825>; Stepan A., Linz J., Democratization Theory and the ‘Arab Spring,’ Journal of Democracy, vol. 24, 2013, pp. 15–30; Harrison E., McLaughlin M. S, The Triumph of Democracy and the Eclipse of the West, London, Palgrave Macmillan, 2014.

⁸ Թորոյան Ս., Լեռնային Ղարաբաղ և Կոսովո. հակամարտություններ, բանակցություններ, աշխարհաքաղաքականություն, Երևան, Տիգրան Մեծ հրատ., 2012:

⁹Willigen N., Peacebuilding and International Administration: The Cases of Bosnia and Herzegovina, Kosovo, US, Routledge, 2013.

¹⁰Williams P., Pecci F., Earned Sovereignty: Bridging the Gap Between Sovereignty and Self-Determination, Stanford Journal of International Law, vol. 40, no. 1, 2004, pp. 347-386.

Միջազգային կառավարման իրավական հիմքերին անդրադարձել են Է. Դը Բրաբանդերը¹¹, Բ. Կնոլը¹², Է. Դը Ուեթը¹³, Դ. Ուիթլը¹⁴, Ռ. Ուոլֆրամը¹⁵ և այլք: Դը Բրաբանդերն անդրադառնում է Խնամակալության համակարգից դուրս ՄԱԿ-ի տարածքների կառավարման պրակտիկայի լեգիտիմությանը՝ ցույց տալով, որ դրանք լիովին տարբեր գործընթացներ են, որոնց իրավական հիմքերը ևս տարբեր են: Հեղինակը հակադրվում է Հ. Կեյսենի¹⁶ այն պնդմանը, որ ՄԱԿ Կանոնադրության 81-րդ հոդվածի հիման վրա գործող Խնամակալության համակարգն այն միակ դեպքն է, որի շրջանակներում Կազմակերպությունը կարող է նախաձեռնել տարածքի կառավարում: Միջազգային կառավարումը լիազորող ՄԱԿ Անվտանգության խորհրդի բանաձևերի ուսումնասիրության հիման վրա Է. Դը Ուեթը, Բ. Կնոլը, Դը Բրաբանդերը և Ռ. Ուոլֆրամն առանձնացնում են միջազգային կառավարման երեք իրավական հիմքեր, իսկ դը Ուեթը և Ս. Ռաթներն¹⁷ անդրադառնում են նաև այն խնդրին, թե արդյոք օկուպացիայի համար կիրառելի միջազգային մարդասիրական իրավունքի փաստաթղթերը վերաբերում են նաև ՄԱԿ-ի ժամանակավոր առաքելություններին: Այդ տեսանկյունից հետաքրքրական են նաև այն հետազոտողների աշխատանքները¹⁸, որոնցում ուսումնասիրվում է

¹¹ De Brabandere E., *Post-Conflict Administrations in International Law: International Territorial Administration, Transitional Authority and Foreign Occupation in Theory and Practice*, Leiden, Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2009; De Brabandere E., *The Responsibility for Post-Conflict Reforms: A Critical Assessment of Jus Post Bellum as a Legal Concept*, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, vol. 43, no. 119, 2010, pp. 119-149.

¹² Knoll B., *The Legal Status of Territories Subject to Administration by International Organizations*, UK, Cambridge University Press, 2008; Knoll B., *From Benchmarking to Final Status? Kosovo and the Problem of an International Administration's Open-Ended Mandate*, *The European Journal of International Law*, vol. 16, no. 4, 2005, pp. 637-660.

¹³ De Wet E., *The Direct Administration of Territories by the United Nations and its Member States in the Post Cold War: Legal Bases and Implications for National Law*, *Max Planck UNYB*, vol. 8, 2004, pp. 291-340.

¹⁴ Whittle D., *The Limits of Legality and the United Nations Security Council: Applying the Extra-Legal Measures Model to Chapter VII Action*, *The European Journal of International Law*, vol. 26, no. 3, 2015, pp. 671-698.

¹⁵ Wolfrum R., *International Administration in Post-Conflict Situations by the United Nations and Other International Actors*, *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, vol. 9, 2005, pp. 649-696.

¹⁶ Kelsen H., *The Law of the United Nations*, London, Stevens & Sons Limited, 1951.

¹⁷ Ratner S., *Foreign Occupation and International Territorial Administration: The Challenges of Convergence*, *The European Journal of International Law*, vol. 16, no. 4, 2005, pp. 695-719.

¹⁸ Spain A., *The UN Security Council's Duty to Decide*, *Harvard National Security Journal*, 4, 2013, pp. 320-384, Whittle D., *The Limits of Legality and the United Nations Security Council: Applying the Extra-Legal Measures Model to Chapter VII Action*, *The European Journal of International Law*, vol. 26, no. 3, 2015, pp. 671-698; Lowe V., Roberts A., Welsh J., Zaum D.,

ՄԱԿ Անվտանգության խորհրդի «անսահմանափակ լիազորությունների» խնդիրը: Միջազգային կառավարման իրավական բաղադրիչի վերաբերյալ հետազոտությունների մինոր փուլ սկսվեց 2001թ. գիտական շրջանակներում Միջամտության և պետական ինքնիշխանության հարցերով անկախ միջազգային հանձնաժողովի առաջ քաշած «պաշտպանելու պատասխանատվության» սկզբունքի ներկայացմամբ, որին անդրադարձել են Կ. Սթահներ, Բ. Կնոլը, Լ. Մուրադյանը, Հ. Նիկողոսյանը և այլք¹⁹:

Խնդրի վերաբերյալ համընդգրկուն ուսումնասիրություններ են կատարել Կ. Սթահներ²⁰, Ա. Չեսթերմանը²¹, Ն. Վան Ուիլիզենը²²: Վերջիններս դիտարկում են միջազգային կառավարման գաղափարի և պրակտիկայի պատմական էվոլյուցիան՝ Ազգերի լիգայի մանդատային համակարգից մինչև ՄԱԿ-ի ներկայիս լայնածավալ առաքելությունները, դրա կիրառման լեգիտիմության խնդիրները, կիրառելիությունը հակամարտությունների կարգավորման և պետության կառուցման գործընթացներին աջակցության նպատակով:

Ակնհայտ է, որ ընդամենը մի քանի տասնամյակում մեծ ծավալի ուսումնասիրություններ են արվել ինչպես հիմնախնդրի, այնպես էլ դրա տարբեր ասպեկտների ուղղությամբ: Սակայն խնդրի լայն ընդգրկումը, միջազգային կառավարման բավական հաճախ կիրառումն ու կարևորությունը շարունակաբար նոր խնդիրներ են առաջադրում, որոնցից մի քանիսին անդրադառնում է սույն աշխատանքը՝

- Մասնագիտական գրականության մեջ ձևավորվել են միջազգային կառավարման հասկացության թյուրըմբռնումներ, որոնք պահանջում են հստակեցումներ:
- Պարզորոշ դասակարգված չեն այն խնդիրները կամ իրավիճակները, որոնք պատմության տարբեր փուլերում որակվել են որպես միջազգային խաղաղությանն ու անվտանգությանը սպառնալիք (այդ

The United Nations Security Council and War: The Evolution of Thought and Practice since 1945, US, Oxford University Press, 2010.

¹⁹Stahn C., The Law and Practice of International Territorial Administration: Versailles to Iraq and Beyond, NY, Cambridge University Press, 2008; Մուրադյան Լ., Մարդասիրական միջամտության իրականացման իրավական հիմքերը և կիրառման խնդիրները, Հայկական քաղաքագիտական հանդես, 1, 9, 2018, էջ 89-110, Նիկողոսյան Հ., Մարդասիրական միջամտության գործունը Կոսովոյում, Հարավային Օսիայում և Արցախում, «21-րդ ԴԱԲ», թիվ 4, 38, 2011, էջ 67-75,

http://www.noravank.am/upload/pdf/06.%20Hovhannes%20Nikoghosyan_21%20Dar_04_2011.pdf.

²⁰Stahn C., The Law and Practice...; Stahn C., International Territorial Administration in the Former Yugoslavia: Origins, Developments and Challenges Ahead, Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, 2001.

²¹Chesterman S., You, The People: The United Nations, Transitional Administration and State-Building, NY, Oxford University Press, 2005.

²²Willigen N., նշվ. աշխ.:

նպատակի համար ատենախոսական աշխատանքում մեծամասամբ օգտագործվել են ՄԱԿ Անվտանգության խորհրդի բանաձևերը²³ և առանցքային նշանակություն ունեցող զեկույցները²⁴):

- Խնդիրը, որպես կանոն, համալիր չի դիտարկվում. իրավական և քաղաքական բաղադրիչները քննարկվում են առանձին-առանձին, ինչի արդյունքում լուծումները թերություններ են ունենում:
- Գրեթե ուսումնասիրված չէ այն խնդիրը, թե այսօր պետության կառուցման որ փուլում են գտնվում այն երկրները, որտեղ կիրառվել է միջազգային կառավարում և թե այդ փուլի հաջողությունները կամ ձախողումները որքանով են պայմանավորված միջազգային կառավարման ընթացքում կիրառված ռազմավարությամբ:
- Ուշադրությունից դուրս է մնացել ինչպես միջազգային կառավարման ռազմավարության արդյունավետության խնդիրը դրա կիրառման կոնկրետ դեպքերում, այնպես էլ այդ ռազմավարության ունիվերսալության հարցը,
- Դիտարկված չեն Արցախյան հակամարտության դեպքում միջազգային կառավարման հնարավորություններն ու նպատակահարմարությունը:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Ատենախոսության նպատակն է գնահատել միջազգային կառավարման կիրառման

²³ UN SC Resolution 632 (1989), 16 February 1989, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/557/69/IMG/NR055769.pdf>, 01.06.2019; UN SC Resolution 1483 (2003), 22 May, 2003, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1483%20%282003%29; UN SC Resolution 1031 (1995) on Bosnia and Herzegovina and multinational Implementation Force (IFOR), [https://undocs.org/S/RES/1031\(1995\)](https://undocs.org/S/RES/1031(1995)), 14.04.2019.; Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 246 (1970), Advisory Opinion, ICJ Reports, 1971, <http://www.icj-cij.org/docket/files/53/5597.pdf>, 16.03.2018; UN SC Resolution 745, 28 February 1992, http://www.lcil.cam.ac.uk/sites/default/files/LCIL/documents/transitions/Cambodia_7_UNSC_Resolution_745.pdf; UN SC Resolution 1272 (1999) on the situation in East Timor, 25 October, 1999, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/etimor/docs/9931277E.html>; UN SC Resolution on 1244 (1999), <https://documentsddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf>; Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples, General Assembly Resolution 1514 (XV) of 14 December 1960, <http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml>, 13.04.2018.

²⁴ An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy and Related Matters, 18 Dec., 1992, <http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r120.htm>; Boutros Ghali, An Agenda for Democratization, United Nations, New York, 1996, The Brahimi Report and the Future of UN Peace Operations, The Henry L. Stimson Center, 2003; Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, The Responsibility to Protect, International Development Research Centre, December 2001; Implementing The Responsibility to Protect, Report of The Secretary-General, UN General Assembly, 2009; Report of the Secretary-General on the situation concerning Western Sahara of 19 February 2002, UN Doc. S/2002/179.

արդյունավետությունը՝ միջազգային կառավարման պրակտիկան դիտարկելով եռաչափ հարթությունում, այն է՝ իրավական և քաղաքական բաղադրիչների, ինչպես նաև խնդրի վերաբերյալ առկա գիտական մոտեցումների շրջանակում:

Առաջադրված նպատակին հասնելու համար առանձնացվել են հետևյալ խնդիրները.

- Պարզել միջազգային կառավարման հասկացության թյուրմբռնումների պատճառները և հնարավոր հետևանքները, հստակեցնել ընկալումները:
- Վերհանել միջազգային կառավարման առանձնահատկությունները պատմական տարբեր փուլերում՝ Ազգերի լիգայի մանդատային համակարգից մինչև ՄԱԿ-ի վերջին նախաձեռնությունները:
- Վերլուծել ՄԱԿ Անվտանգության խորհրդի բանաձևերը և միջազգային կառավարման պրակտիկայի զարգացման համար առանցքային նշանակություն ունեցած զեկույցներն ու դրանց հիման վրա դասակարգել այն խնդիրները կամ իրավիճակները, որոնք այլևս չեն տեղավորվում ներպետական իրավասության շրջանակում և դիտարկվում են որպես միջազգային խաղաղությանն ու անվտանգությանը սպառնալիք:
- Բացահայտել այն ուղղակի և անուղղակի զսպող մեխանիզմները, որոնք կիրառելի են ՄԱԿ Անվտանգության խորհրդի գործողությունների նկատմամբ:
- Ուսումնասիրել ինքնիշխանության և չմիջամտության սկզբունքների պատմական էվոլյուցիան ու դրա կապը միջազգային կառավարման պրակտիկայի զարգացման հետ:
- Գնահատել միջազգային կառավարման արդյունավետությունը դրա կիրառման կոնկրետ դեպքերում (Կոսովո, Արևելյան Թիմոր, Բոսնիա և Հերցեգովինա), ինչպես նաև ուսումնասիրել այդ ռազմավարության ունիվերսալության հարցը:
- Գնահատել Արցախյան հակամարտության դեպքում միջազգային կառավարման կիրառման հնարավորությունը և նպատակահարմարությունը:

Հետազոտության օբյեկտը և առարկան: Ատենախոսության օբյեկտն է միջազգային կառավարման դերը և նշանակությունը հակամարտությունների կարգավորման և պետության կառուցման գործընթացներում: Ատենախոսության առարկան են միջազգային կառավարման իրավական և քաղաքական բաղադրիչների այլափոխումները պատմական տարբեր փուլերում, ինչպես նաև դրանց դրսևորումները Կոսովոյի, Արևելյան Թիմորի և Բոսնիայի և Հերցեգովինայի միջազգային կառավարման դեպքերում:

Ատենախոսության տեսամեթոդական հիմքը: Ատենախոսության տեսական հիմքը կազմում են գիտական հանդեսներում և որպես մենագրություններ հրատարակված գիտական աշխատանքները, խնդրի

վերաբերյալ ՄԱԿ Գլխավոր քարտուղարների այն զեկույցները, որոնք առանցքային նշանակություն են ունեցել միջազգային կառավարման գաղափարի հստակեցման և կիրառման արդյունավետության մեծացման համար, ինչպես նաև ՄԱԿ Անվտանգության խորհրդի բանաձևերը, որոնք կարևոր են խնդրի իրավական հիմքի հստակեցման և համակարգման համար:

Հետազոտությունն իրականացնելիս կիրառվել են ինչպես ունիվերսալ մեթոդներ՝ դեդուկցիա, վերացարկում, անալիզ, սինթեզ, դասակարգում, անալոգիա, այնպես էլ միջճյուղային և նեղ մասնագիտական մեթոդներ, մասնավորապես՝ երկակի համեմատության, խաչաձև ժամանակագրական համեմատության (cross-temporal), իրադարձությունների վերլուծության մեթոդները (event analysis): Տարբեր ժամանակներում ՄԱԿ Գլխավոր քարտուղարների հայտարարությունների և զեկույցների, ինչպես նաև Անվտանգության խորհրդի բանաձևերի ուսումնասիրության նպատակով կիրառվել է համատեքստի վերլուծության մեթոդը (content analysis):

Առենախոսության գիտական նորույթը: Հետազոտության արդյունքում վեր են հանվել միջազգային կառավարման մեխանիզմի առանձնահատկությունները, դրա տեսական և կիրառական նշանակությունը հակամարտությունների կարգավորման գործընթացի ժամանակ: Մեխանիզմի իրավական և քաղաքական բաղադրիչների վերլուծությունը, ինչպես նաև երեք հակամարտությունների՝ Կոսովոյի, Արևելյան Թիմորի, Բոսնիա և Հերցեգովինայի, դեպքում դրա կիրառումը հակամարտության կարգավորմանն աջակցության և պետության կառուցման նպատակով, հնարավորություն է տվել գնահատել ոչ միայն այդ գործընթացների արդյունավետությունը, այլև ուրվագծել դրա հնարավոր կիրառումն այլ հակամարտությունների դեպքում: Հետազոտությունը կարող է առարկայական լինել նաև Արցախյան հակամարտության կարգավորման գործընթացի շրջանակներում, հատկապես հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ բանակցային սեղանին գտնվող փաստաթղթում ներառված տարրերից մեկը ենթադրում է միջանկյալ կարգավիճակ Արցախի համար: Ուստի, չի բացառվում, որ, որպես միջանկյալ կարգավիճակ, առաջարկվող տարբերակներից լինի նաև միջազգային անցումային կառավարումը: Այդ նպատակով անհրաժեշտ է խնդրի համապարփակ վերլուծություն՝ այդպիսի զարգացումների դեպքում նպատակահարմարությունը գնահատելու համար:

Կատարված հետազոտության գիտական նորույթը կարելի է ներկայացնել հետևյալ դրույթներով՝

- Հիմնավորվել է, որ հետաառըպատերազմյան փուլում միջազգային կառավարման հասկացության նույնականացումը տարածքի զավթման հետ չունի որևէ հիմք, ինչը պայմանավորված է ընդունող պետության համաձայնության ձեռքբերման հրամայականով, գաղութային համատեքստից և Խնամակալության համակարգից դուրս տարածքի կառավարման ստանձնման իրավական հիմքերի ձևակերպմամբ, ինչպես

նակ կառավարման շրջանակները սահմանափակող մեխանիզմների հստակեցմամբ:

- Ապացուցվել է, որ միջազգային կառավարման ներկայիս նախաձեռնությունների հիմքում ընկած է միջազգային կառավարման հետսառըպատերազմյան պրակտիկան, որում ընդգծվում է ոչ միայն «բացասական» խաղաղության (զինված հակամարտության բացակայություն), այլև՝ «դրական» խաղաղության (արդարադատության, անաչառության և ժողովրդավարական կառավարման ապահովում) հաստատումը, ինչը տևական խաղաղության երաշխիքներից է:
- Ցույց է տրվել, որ այն համոզմունքը, որ ՄԱԿ Անվտանգության խորհրդի՝ ՄԱԿ Կանոնադրության 7-րդ գլխի հիման վրա ընդունած միջոցները որևէ իրավական սահմանափակում չունեն, թյուր է երկու հիմնական պատճառով՝ Կանոնադրության մեջ առկա «ինքնասահմանափակման մեխանիզմների» (դրանում ամրագրված նպատակներն ու սկզբունքները) *lijus cogens* բնույթ ունեցող իրավական նորմերի առկայությունը:
- Հիմնավորվել է, որ գոյություն չունեն բացառապես ներպետական խնդիրներ: Այն հարցերը, որոնք միջազգային իրավունքով ենթակա են պետությունների կողմից կարգավորմանը, ժամանակի ընթացքում կարող են դառնալ միջազգային կարգավորման առարկա:
- Բացահայտվել է, որ թեև ներքին ու արտաքին ինքնիշխանությունները միմյանց հետ սերտորեն կապված են, այդուհանդերձ արդյունավետ կառավարումը պայմանավորված չէ բացառապես միջազգային ճանաչմամբ, իսկ միջազգային ճանաչումը, իր հերթին, անպայմանորեն չի ենթադրում ներքին ինքնիշխանության արդյունավետ գործարկում:
- Բացահայտվել է, որ ինքնորոշման հակամարտությունների դեպքում միջազգային համայնքի կողմից առավել հաճախ կիրառվող «քաղաքական պայմանականության» ռազմավարությունը կարող է ոչ թե ապահովել, այլ վտանգել խաղաղությունն այն դեպքում, երբ ինքնորոշվող տարածքի համար սահմանված չափորոշիչների բավարարումը կապված չէ քաղաքական կարգավիճակի հստակ սահմանման հետ և ապահովված չեն նախնական օբյեկտիվ պայմաններ այդ չափանիշների իրագործման համար:
- Ապացուցվել է, որ Արցախյան հակամարտության դեպքում միջազգային կառավարման իրականացման դեպքում պետք է պահանջվի առնվազն երեք նախապայմանների բավարարում (Արցախի Հանրապետության ներկայացուցիչների ուղղակի մասնակցություն բանակցություններին, քաղաքական կարգավիճակի հստակ սահմանում միջազգային մանդատում և տեղի իշխանություններին ստանձնած լիազորությունների փոխանցման հստակ ժամանակացույց), ինչն էապես կնվազեցնի խնդրի վերջնական հանգուցալուծումից խուսանավելու հնարավորությունը:

Ատենախոսության գիտատեսական և կիրառական նշանակությունը: Խնդրի ուսումնասիրության գիտատեսական նշանակությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ պատշաճ ուշադրության չեն արժանացել կոնկրետ դեպքերում միջազգային կառավարման հիմքում ընկած ռազմավարության արդյունավետության խնդիրը և դրա ունիվերսալության հարցը:

Խնդրի համապարփակ ուսումնասիրությունը, դրա արդյունքում ձևակերպված եզրահանգումները թույլ կտան պարզել միջազգային կառավարման մեխանիզմի կիրառման հնարավորությունն այլ հակամարտությունների դեպքում: Ատենախոսության կիրառական նշանակությունն առաջին հերթին պայմանավորված է այդ մեխանիզմի կիրառման հնարավորության ու նպատակահարմարության գնահատմամբ Արցախյան հակամարտության կարգավորման գործընթացում:

Հետազոտության արդյունքների փորձարկումը և հրապարակումները: Ատենախոսության հիմնադրույթները զեկուցվել են հայաստանյան և միջազգային 6 գիտաժողովների ժամանակ, հրապարակվել են 7 գիտական հոդվածներում, որոնցից մեկը՝ գիտական հանդեսների Scopus միջազգային շտեմարանում ընդգրկված հանդեսում:

Ատենախոսության կառուցվածքը և ծավալը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից՝ ութ ենթագլուխներով, եզրակացությունից և օգտագործված գրականության ցանկից: Ատենախոսության ընդհանուր ծավալը 172 էջ է:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՌՈՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածության մեջ ներկայացված է խնդրի արդիականությունը, գիտական մշակվածության աստիճանը, հետազոտության օբյեկտը և առարկան, նպատակն ու խնդիրները, գիտական նորույթը, աշխատանքի գիտատեսական և կիրառական նշանակությունը:

Առաջին գլուխը՝ վերնագրված «**Տարածքի ժամանակավոր միջազգային կառավարման տեղը հակամարտությունների կարգավորման գործիքակազմում**», բաղկացած է երեք ենթագլխից:

Առաջին ենթագլխում՝ «**Տարածքի միջազգային կառավարում. հասկացությունը և հասկացության թյուրմբռնումները**» վերնագրով, ներկայացվել են միջազգային կառավարման՝ որպես իրավական հասկացության ֆորմալ հիմքերը, դրա տարատեսակ և իրարամերժ սահմանումները, իրականացման ձևերն ու միջավայրերը: Վեր են հանվել միջազգային կառավարման և նմանատիպ այլ հասկացությունների առանցքային տարբերություններն ու նմանությունները, ներկայացվել են դրանց նույնականացման վտանգները, առաջարկվել է միջազգային կառավարման հասկացության համընդհանուր սահմանում:

Երկրորդ՝ «**Միջազգային կառավարման պատմական փուլերը և կիրառման արդյունավետությունը**» ենթագլխում քննարկվել են միջազգային կառավարման երեք պատմական փուլերը, ներկայացվել են այդ փուլերի առաձնահատկությունները, վերլուծվել են իրավական և քաղաքական բաղադրիչում արձանագրված փոփոխությունները և դրանց դրդապատճառները, գնահատվել է միջազգային կառավարման դերն ու արդյունավետությունն այդ փուլերից յուրաքանչյուրի ժամանակ:

Երրորդ ենթագլխում՝ վերնագրված «**Հակամարտությունների կարգավորման գործընթացում միջազգային կառավարման կիրառման անհրաժեշտությունը**», ներկայացվել են ՄԱԿ Գլխավոր քարտուղարների հրապարակած այն առանցքային զեկույցները, որոնք կարևոր նշանակություն են ունեցել հակամարտությունների կարգավորման գործընթացում միջազգային ներգրավվածության խթանման գործում: Ընդգծվել է, որ եթե նախքան 1990-ական թվականների երկրորդ կեսը հակամարտությունների տարածքներում միջազգային կազմակերպությունների գործողությունները կարելի է առավելապես որակել որպես աջակցության և խորհրդատվական առաքելություններ, ապա դրանից հետո արձանագրվել է ՄԱԿ-ի որդեգրած չեզոքության սկզբունքի աստիճանական անկում և հակամարտությունների գոտիներում ավելի ակտիվ ներգրավվածություն՝ ընդհուպ ժողովրդավարական պետության կառուցման գործընթացին լայնամասշտաբ աջակցություն:

Երկրորդ՝ «**Միջազգային կառավարման իրավական և քաղաքական բաղադրիչների մարտահրավերները**» գլխում ներկայացվել են միջազգային կառավարման իրավական աղբյուրները, քննարկվել են միջազգային կառավարման մեխանիզմի սահմանափակման ուղղակի և անուղղակի մեխանիզմները, վերլուծվել ինքնիշխանության և չմիջամտության սկզբունքների ու միջազգային կառավարման հարաբերակցությունը:

Երկրորդ գլխի առաջին ենթագլխում՝ «**Միջազգային կառավարման իրավական հիմքերն ու իրականացման սահմանները**» վերնագրով, քննարկվել են միջազգային կառավարման իրավական աղբյուրները, պարզաբանվել են դրանց հետ կապված տարակարծությունները, մասնավորապես՝ Խնամակալության համակարգից դուրս միջազգային կառավարում իրականացնելու հնարավորությունները: Քննարկվել է միջազգային կառավարման իրականացման սահմանների հարցը: Վերլուծվել են Անվտանգության խորհրդի գործողությունների նկատմամբ տարածվող ուղղակի և անուղղակի սահմանափակման մեխանիզմները, ինչպես նաև քննարկվել է միջազգային մարդասիրական իրավունքի կիրառելիության հարցը:

Երկրորդ գլխի երկրորդ՝ «**Չմիջամտության և ինքնիշխանության սկզբունքների տրանսֆորմացիան միջազգային իրավունքում ու միջազգային հարաբերություններում**» ենթագլխում ներկայացվել են չմիջամտության և ինքնիշխանության սկզբունքների բովանդակության մեջ տեղի ունեցած փոփոխությունները և դրանց պատճառները, փորձ է արվել պարզաբանել

ներպետական իրավասության սահմաններում գտնվող հարցերի մեկնաբանության հետ կապված խնդիրները: Վերլուծվել են այն նախապայմանները, որոնք անհրաժեշտ է բավարարել նախքան ՄԱԿ Կանոնադրության 7-րդ գլխի հիման վրա անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկելը և դրանց ձևակերպումների վրա քաղաքական բաղադրիչի ազդեցության հնարավորությունը: Իրականացվել է միջազգային կառավարման շրջանակներում ՄԱԿ Անվտանգության խորհրդի ընդունած բանաձևերի համակողմանի ուսումնասիրություն՝ այդ նախապայմաններից առաջինի՝ «խաղաղության նկատմամբ ցանկացած սպառնալիք, խաղաղության խախտում կամ ագրեսիայի գործողություն» պարունակող իրավիճակների դասակարգման համար: Քննարկվել են ինքնիշխանության հիմնական չափումները՝ Կրասների դասակարգման հիման վրա, դրանց փոխկապակցվածությունն ու դրսևորման ձևերը միջազգային կառավարման համատեքստում:

Երրորդ գլխում՝ վերնագրված «**Միջազգային կառավարման դեպքերի համեմատական վերլուծություն**», ներկայացվել են միջազգային կառավարման երեք առավելի նշանակալի դեպքերը՝ դրանցից երկուսի դեպքում՝ կառավարման սահմանների (Կոսովո, Արևելյան Թիմոր), մյուսի՝ դեպքի բացառիկության տեսանկյունից:

Առաջին՝ **Միջազգային կառավարումը որպես ինքնորոշման հակամարտությունների կարգավորմանն աջակցության հնարավորություն (Կոսովոյի և Արևելյան Թիմորի դեպքերը)** վերնագրով, ենթազխում համեմատական վերլուծության երկբաղադրիչ մեթոդի միջոցով ուսումնասիրվել են Կոսովոյի և Արևելյան Թիմորի դեպքերը: Համեմատական վերլուծության առաջին բաղադրիչի համար հետազոտության առարկա է հանդիսացել միջազգային կառավարման իրավական բաղադրիչը, մասնավորապես՝ Անվտանգության խորհրդի բանաձևերը, երկրորդ բաղադրիչի համար՝ Ժամանակավոր կառավարման ընթացքում տեղի ունեցած հանգուցային իրադարձություններն ու փաստերը: Քննարկվել են միջազգային հանրության կողմից իրականացվող «պայմանականության քաղաքականության», ինքնորոշման հակամարտությունների դեպքում տարածքի ապագա կարգավիճակի անորոշության և տևական արտաքին վերահսկողության պահպանման վտանգները:

Երկրորդ ենթազխում՝ վերնագրված «**Միջազգային կառավարումը՝ որպես հետկոնֆլիկտային պետության կառուցման հնարավորություն. Բոսնիա և Հերցեգովինայի առանձնահատուկ դեպքը**» վերլուծվել է հետկոնֆլիկտային հասարակություններում պետության կառուցման և ժողովրդավարացման մարտահրավերներն ու հնարավորությունները՝ միջազգային վերահսկողության պայմաններում: Ներկայացվել է Բոսնիա և Հերցեգովինայի դեպքի եզակիությունը, առանձնահատուկ ընդգծվել է սահմանադրական բարեփոխումների՝ որպես «Դեյթոնից՝ Բյուսել» անցում

կատարելու և միջազգային վերահսկողությունից «ազատվելու» միակ հնարավորություն: Քանզի Կոստվոյի, Արևելյան Թիմորի և Բոսնիա և Հերցեգովինայի դեպքում միջազգային կառավարումը կիրառվել է աննախադեպ և համընդգրկուն ծավալով և միջազգային իշխանությունները տևական ժամանակահատված ուղղակիորեն ներգրավվել են պետակաշինության և ժողովրդավարացման գործընթացներում, դրանց արդյունավետությունը գնահատելու համար աշխատանքում փորձ է արվել ներկայացնել այդ երեք պետությունների ինքնիշխանության վերականգնման աստիճանը՝ ներպետական, միջազգային-իրավական և վեսթֆալյան ինքնիշխանություններիչափումներում:

Երրորդ գլխի երրորդ ենթագլխում՝ «**Միջազգային կառավարման արդյունավետության մեծացման հնարավորությունները և կիրառման նպատակահարմարությունն Արցախյան հակամարտության դեպքում**» առանձնացվել են այն հիմնական նախապայմանները, որոնց հաշվի առնումը էապես կմեծացնի միջազգային կառավարման արդյունավետությունը ինչպես հակամարտությունների կարգավորման, այնպես էլ պետության կառուցման գործընթացների համատեքստում: Վերլուծվել է դրանցից յուրաքանչյուրի բավարարման հնարավորություններն ու մարտահրավերները: Միջազգային կառավարման մեխանիզմի համընդգրկուն ուսումնասիրությունը և դրա կիրառման առանձնահատկություններն ատենախոսության մեջ դիտարկված դեպքերում հնարավորություն է տվել ուրվագծել նաև դրա կիրառման հնարավորություններն ու նպատակահարմարությունն Արցախյան հակամարտության կարգավորման գործընթացում:

Եզրակացության մեջ ամփոփված են հետազոտության հիմնական արդյունքները, որոնցից հարկ է առանձնացնել հետևյալը.

1. Թեև միջազգային կառավարման ինստիտուցիոնալացումը կապվում է Ազգերի լիգայի շրջանում գործող Մանդատային համակարգի և, ավելի ուշ, ՄԱԿ-ի շրջանակներում ձևավորված Խնամակալության համակարգի հետ, ՄԱԿ-ի ներկայիս առաքելությունների հիմքում ընկած է միջազգային կառավարման հետաառըպատերազմյան պրակտիկան, որը կենտրոնացած է ոչ միայն «բացասական» խաղաղության (զինված հակամարտության բացակայություն), այլև՝ «դրական» խաղաղության (արդարադատության, անաչառության և ժողովրդավարական կառավարման ապահովում) հաստատման վրա:
2. 1990-ական թվականների երկրորդ կեսին ՄԱԿ-ի որդեգրած չեզոքության սկզբունքի աստիճանական անկումը և հակամարտության գոտիներում ավելի ակտիվ ներգրավվածությունը՝ ընդհուպ ժողովրդավարական պետության կառուցման գործընթացին լայնամասշտաբ աջակցությունը, առանձնահատուկ պայմանավորված էին մի քանի տարածքներում ցեղասպանության կանխման հնարավորության ձախողմամբ, ինքնորոշման հակամարտությունների թվի աճով, պետության ինքնիշխանության սկզբունքի

վերաիմաստավորմամբ, տևական խաղաղության հաստատման համար ժողովրդավարական կառավարման առաջնահերթության գիտակցմամբ և 1990-ականներին նոր աշխարհակարգի ձևավորման համար մղվող պայքարով:

3. Չնայած ՄԱԿ Անվտանգության խորհրդի ընդունած բանաձևերը ՄԱԿ Կանոնադրության 7-րդ գլխի հիման իրավական տեսանկյունից լիովին բավարար են միջազգային կառավարման հաստատման համար, այդուհանդերձ այդ մեխանիզմի կիրառման արդյունավետության համար բարենպաստ միջավայր ստեղծելն անհամեմատ ավելի հեշտ է, երբ առկա են լեգիտիմության երկակի հիմքեր՝ կողմերի համաձայնությունն ամրապնդվում է ՄԱԿ Անվտանգության խորհրդի ընդունած բանաձևով:
4. Այն համոզմունքը, որ ՄԱԿ Անվտանգության խորհրդի՝ ՄԱԿ Կանոնադրության 7-րդ գլխի հիման վրա ընդունած միջոցները որևէ իրավական սահմանափակում չունեն, և Խորհուրդը կարող է գործել միջազգային իրավունքի շրջանակներից դուրս, թյուր է երկու հիմնական պատճառով՝ Կանոնադրության մեջ առկա «ինքնասահմանափակման մեխանիզմների» առկայություն և *ius cogens* բնույթ ունեցող իրավական նորմերը հարգելու պարտավորություն:
5. Թեև ներքին ու արտաքին ինքնիշխանությունները միմյանց հետ սերտորեն կապված են, այդուհանդերձ արդյունավետ կառավարումը պայմանավորված չէ բացառապես միջազգային ճանաչմամբ, իսկ միջազգային ճանաչումը, իր հերթին, անպայմանորեն չի ենթադրում ներքին ինքնիշխանության արդյունավետ գործարկում:
6. Ինքնորոշման հակամարտությունների դեպքում միջազգային համայնքի կողմից առավել հաճախ կիրառվող պայմանական ինքնիշխանության կամ, առհասարակ, «քաղաքական պայմանականության» ռազմավարությունը կարող է ոչ թե ապահովել, այլ խաթարել անվտանգությունը, այն դեպքում, երբ ինքնորոշվող ժողովրդի համար սահմանված չափորոշիչների բավարարումը կապված չէ հստակ քաղաքական կարգավիճակի հետ, և ապահովված չեն նախնական պայմաններ այդ չափանիշների իրագործման համար: Այդ կետերի բացակայության դեպքում առաջադրված չափանիշների բավարարումն անգամ կստեղծի «արհեստական կայունություն», ինչն արտաքին վերահսկողության պայմաններում պետության կառուցման գործընթացի ամենամեծ մարտահրավերներից է:
7. Ինքնորոշման հակամարտությունների դեպքում տարածքի ապագա կարգավիճակի անորոշությունը խոչընդոտում է պետության կառուցման գործընթացին մի քանի ուղղություններով. այն կասկածի տակ է դնում այդ գործընթացի լեգիտիմությունը, դանդաղեցնում է ժողովրդավարական և տնտեսական զարգացումը՝ խոչընդոտելով տեղի իշխանություններին լիազորությունների փոխանցման գործընթացը, խորացնում է էթնիկ բաժանումները՝ հատկապես այն դեպքում, երբ կառավարումը հաստատվում

է ոչ ամբողջ տարածքի նկատմամբ և կա էթնիկ խմբերի զուգահեռ վերահսկողություն:

8. Հետկոնֆլիկտային փուլում միջազգային կառավարման կիրառման գլխավոր փաստարկն այն է, որ այդ դեպքում ոչ ժողովրդավարական վարչակարգի հաստատման հավանականությունը հասցվում է նվազագույնի: Միջազգային վարչակազմին տրամադրված լիազորությունների և մանդատի պայմաններում քիչ հավանական է ավտորիտար կառավարման համակարգի վերահաստատման հնարավորությունը, ինչը բնորոշ էր ժողովրդավարացման երրորդ փուլի մի շարք երկրների:
9. Հետկոնֆլիկտային հասարակություններում ժողովրդավարացման գործընթացի բարդությունները պայմանավորող ներքին գործոններից առավել կարևոր է հասարակության պատմական ժառանգությունը: Վերջիններս՝ էթնիկ բաժանումների, թույլ քաղաքացիական հասարակության, կառավարման ոչ պատշաճ համակարգի կամ այլ տեսքով, կարող են խոչընդոտել ժողովրդավարացման գործընթացը: Միաժամանակ, ժողովրդավարական կամ ավտորիտար ավանդույթները լիովին կարծրացած չեն: Դրանք կարող են թուլանալ կամ ամրապնդվել ավելի ուշ ձևավորված պատմական փորձի արդյունքում:
10. Ժողովրդավարացման գործընթացի հաջողությունը սահմանափակող արտաքին գործոնների թվում են ներպետական և միջազգային իշխանությունների համակեցության խնդիրը, պատասխանատվության ժողովրդավարական մեխանիզմների ու ընթացակարգերի բացակայությունը, ժողովրդավարական կառավարման առանցքային սկզբունքներից մեկի՝ իշխանությունների բաժանման սկզբունքի անտեսումը, ինչպես նաև կառավարումը լիազորող մանդատի ոչ հստակ բնույթը: Ինքնորոշման հակամարտությունների դեպքում վերջին գործոնն առավել կարևոր է օրակարգային խնդիրների սահմանման տեսանկյունից (տարածքի կարգավիճակի որոշման գործընթաց, ժողովրդավարական ինստիտուտների գործարկման ներուժի ձևավորում, դրանց զուգահեռ իրականացում) և ունի առանցքային նշանակություն նոր ռազմական բախումների կանխման գործում:
11. Տևական արտաքին վերահսկողության ներքո գործարկվող ժողովրդավարությունն ունի սահմանափակ հնարավորություններ: Ընդհանուր դեպքում, հետկոնֆլիկտային հասարակության պատմական ժառանգության ուժեղ ազդեցությունը և միջազգային դերակատարների՝ ավտորիտար միտումները վերացնելուն ուղղված ջանքերի արդյունավետությունը հնարավոր է լիարժեքորեն գնահատել միայն միջազգային իշխանություններից պետական իշխանություններին տարածքի կառավարման լիազորությունների ամբողջական փոխանցումից հետո: Թեև միջազգային համայնքի ջանքերը կայունության և ինստիտուցիոնալ դիզայնի տեսանկյունից առանձնահատուկ կարևոր են, ժողովրդավարացման

գործընթացի հաջողությունը մեծապես կախված է ներպետական իշխանություններից և այն արժեքներից ու սկզբունքներից, որոնք դավանում է տվյալ հասարակությունը:

12. Միջազգային կառավարման մանդատի հստակությունն ու ճկունությունը դրա հաջողությունը պայմանավորող առանցքային գործոններից են: Մանդատը պետք է լինի հստակ՝ կառավարման վերջնանպատակի և ճկուն՝ ընտրված միջոցների և կառավարման կոնկրետ փուլում լիազորությունների աստիճանական փոխանցման տեսանկյունից:
13. Դիտարկված դեպքերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ կառավարման արդյունավետության մեծացման տեսանկյունից առանձնահատուկ կարևոր է երկու հարցերի հստակեցում կառավարումը լիազորող մանդատում՝ տարածքի ապագա կարգավիճակի կամ առնվազն դրա վերաբերյալ բանակցություններ սկսելու ժամանակացույցը (ինքնորոշման հակամարտությունների դեպքում) և միջազգային իշխանություններից տեղի իշխանություններին լիազորությունների փոխանցման առնվազն նախնական ժամանակացույցը: Դրանցով են պայմանավորված ինչպես հակամարտությունների կարգավորման և պետության կառուցման գործընթացի հաջողությունը, այնպես էլ հասարակության շրջանում վստահության բարձր մակարդակը:
14. Արցախյան հակամարտության դեպքում միջազգային կառավարման իրականացումը կարող է դիտարկվել առնվազն երեք նախապայմանների առկայության դեպքում՝ Արցախի Հանրապետության ներկայացուցիչների ուղղակի մասնակցություն բանակցություններին, քաղաքական կարգավիճակի հստակ սահմանում միջազգային մանդատում և տեղի իշխանություններին ստանձնած լիազորությունների փոխանցման հստակ ժամանակացույց:

Ատենախոսության հիմնադրույթներն արտացոլված են հետևյալ գիտական հոդվածներում.

1. Կիրակոսյան Մ., Չմիջամտության և ինքնիշխանության սկզբունքների տրա նսֆորմացիան միջազգային իրավունքում և միջազգային հարաբերություններում , Հայկական քաղաքագիտական հանդես, 1, 2019, էջ 103-130:
2. Kirakosyan M., Challenges of Democratization under International Supervision, Democracy and Security, Routledge, Taylor and Francis, 15, 3, 2019, pp. 230-247.
3. Կիրակոսյան Մ., Հակամարտությունների կարգավորման ժամանակ միջազգային կառավարման կիրառման վրա աշխարհաքաղաքական գործոնի ազդեցությունը, ԱրՊՀ, Գիտական ընթերցումներ, Հոդվածների ժողովածու, Ստեփանակերտ, 2017, էջ 203-207:
4. Kirakosyan M., International Territorial Administration as a Conflict Resolution Mechanism: Possibilities and Challenges, Global Development and

Security Studies Program, the Local Roots of Global Peace, Conference Proceedings, Yerevan, NT Holding, 2016, pp. 130-139.

5. ԿիրակոսյանՄ.,Միջազգայինկառավարումը՝որպեսհակամարտությանկարգավորմանհնարավորություն, թեխսչընդոտ. ԿոսովոևԼեռնայինՂարաբաղ, «ԼՂՀ (Արցախի) 25-ամյապետականությանծեռքբերումներնուարդիմարտահրավերները» միջազգայիներիտասարդականգիտաժողովինյութերիժողովածու, Երևան, Արցախիերիտասարդգիտնականներինմասնագետներմիավորում (ԱԵԳՄՄ), 2016, էջ 206-210:

6. ԿիրակոսյանՄ.,Հետկոնֆլիկտայինհասարակություններումժողովրդավարացմանխթանմանհնարավորություններըմիջազգայինկառավարմանճանապարհով, Հայկականքաղաքագիտականհանդես, 2, 6, 2016, էջ 65-88:

7. ԿիրակոսյանՄ.,

Տարածքիժամանակավորմիջազգայինկառավարմանարդյունավետությանմեծացմանհնարավորությունները, Հայկականքաղաքագիտականհանդես, 2, 2, 2014, էջ 117-140:

КИРАКОСЯНМАРИНЕ АРТУРОВНА

**ВОЗМОЖНОСТИ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ВРЕМЕННОЙ
МЕЖДУНАРОДНОЙ АДМИНИСТРАЦИИ В ПРОЦЕССЕ УРЕГУЛИРОВАНИЯ
КОНФЛИКТОВ**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – “Политические институты и процессы, международные отношения”.

Защита состоится 25 октября 2019г., в 14:00 часов, на заседании специализированного совета 056 "Политология" ВАК РА, действующего по адресу ул. А. Манукяна 1, 0025, г. Ереван, Республика Армения.

Резюме

Целью данной диссертационной работы является оценка эффективности применения временной международной администрации, рассматривая эту практику в трех измерениях, а именно - в рамках правовых и политических компонентов, а также существующих научных подходов к проблеме.

В исследовании выявлены особенности механизма международной администрации, его теоретическое и практическое значение в процессе урегулирования конфликтов. Анализ правовых и политических аспектов этого механизма, а также его применение в Косово, Восточном Тиморе, Боснии и Герцеговине для поддержания процессов урегулирования конфликтов и государственного строительства позволило не только оценить эффективность этих процессов, но и наметить его возможное применение в урегулировании Нагорно-Карабахского конфликта.

В первой главе - **“Роль временной международной администрации в инструментарии урегулирования конфликтов”** - представлены формальные основы международной администрации, его противоречивые определения, формы применения. Выявлены ключевые различия и сходства международной администрации и других аналогичных концепций, опасность их идентификации и предложено общее определение концепции временной международной администрации. Рассмотрены три исторические этапы практики международной администрации, представлены особенности каждого из них, проанализированы изменения в правовых и политических составляющих, а также оценена роль и эффективность международной администрации на каждом из этих этапов.

Во второй главе - **“Проблемы правовых и политических аспектов временной международной администрации”** - представлены

правовые источники международной администрации, рассмотрены прямые и косвенные механизмы, ограничивающие действия международных властей. Выявлена взаимосвязь между принципами суверенитета и невмешательства и международной администрации, проанализированы основные измерения суверенитета на основе классификации, предложенной Краснером.

В третьей главе - **“Сравнительный анализ случаев временной международной администрации”** - представлены и проанализированы три наиболее значимые практики международной администрации - два из которых - с точки зрения масштабов управления (Косово, Восточный Тимор), один (Босния и Герцеговина) с точки зрения исключительности случая. Представлены механизмы для повышения эффективности международной администрации, проанализирована возможность его применения в процессе урегулирования Нагорно-Карабахского конфликта.

MARINE KIRAKOSYAN

THE APPLICATION OF INTERNATIONAL TERRITORIAL ADMINISTRATION IN
CONFLICT SETTLEMENT PROCESS: POSSIBILITIES AND EFFICIENCY

Dissertation under IG.00.02 – “Political Institutions and Processes, International Relations” aspiring to earn PhD in Political Science

The public defense will take place on October 25, 2019 at 14:00 at the Yerevan State University, at 056 "Political Science" HAC Specialized Chamber session (Address A. Manukyan str. 1, Yerevan 0025, Republic of Armenia)

Summary

The aim of the thesis is to evaluate the effectiveness of international territorial administration on three dimensions, namely within the framework of its legal and political components, as well as the existing scientific approaches to the problem. The study reveals the features of international administration, its theoretical and practical significance in the process of conflict resolution. The analysis of legal and political aspects of this mechanism, as well as its application in Kosovo, East Timor and Bosnia and Herzegovina with an aim to support the processes of conflict resolution and state-building, enabled to assess the effectiveness of these processes and to outline the perspective of this mechanism in other conflicts, in particular the Nagorno-Karabakh conflict.

The thesis consists of introduction, three chapters, conclusion and the list of references.

The first chapter, entitled “**The Role of International Territorial Administration in Conflict Resolution Process**”, presents the formal foundations of international administration, its various and controversial definitions, forms and contexts of its application. It discloses the major differences and similarities of international administration and other similar concepts, highlights the danger of their identification, and introduces the common definition of the concept. It covers the three historical stages of international administration, presenting the features of each of them, and analyzing the changes in legal and political aspects.

The second chapter, entitled “**The Challenges of Legal and Political Components of International Administration**”, introduces the legal sources of international administration, discusses the direct and indirect mechanisms limiting

the actions of international authorities. The chapter reveals the relationship between the principles of sovereignty and non-interference and international administration, as well as the basic dimensions of sovereignty, based on the classification proposed by Krasner.

The third chapter, entitled “**A Comparative Analysis of Cases of International Administration**”, analyzes three most prominent cases of international administration - two of which (Kosovo, East Timor) in terms of the scope of governance, one (Bosnia and Herzegovina) - in terms of its uniqueness. The chapter introduces the mechanisms for increasing the effectiveness of international administration, and outlines the possibility of its application in the process of Nagorno-Karabakh conflict settlement.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "L.F. Zadeh". The signature is stylized and slanted to the right.